

дження контролю за якістю вищої освіти шляхом розроблення стандартів, інноваційних освітніх технологій, незалежного оцінювання знань випускників, практичної спрямованості та віддачі (відповідно до специфіки вищого навчального закладу) кваліфікаційних робіт студентів з орієнтацією на майбутню професією та потреби ринку праці ; удосконалення Переліків напрямів та спеціальностей підготовки фахівців з вищою освітою, виходячи з потреб ринку праці та стратегічних орієнтирів економічного розвитку держави; реформування на інноваційних засадах післядипломної освіти та освіти продовжиття для забезпечення фахового удосконалення і оновлення професійних знань, а також оволодіння новими професіями ; посилення контролю за науковою новизною та значущістю (теоретичною або прикладною) наукових проектів та дисертаційних робіт. Слід витратити кошти на інноваційну продукцію, яка відповідає певним стратегічним пріоритетам інноваційного розвитку країни; скасувати бюрократичні витрати на управління освітою і наукою, замість того спрямував їх на вдосконалення інфраструктури та заробітну плату; формування належного захисту інтелектуальної власності.

Комплексне застосування вказаних заходів сприятиме ефективній реалізації соціокультурного ресурсу як провідної сили інноваційних перетворень.

Перелік посилань

1. Антонюк Л. Л. *Інновації: теорія, механізми розробки та комерціалізації: монографія*/ Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394с.
2. Ландик В. І. *Промислова політика України в контексті переходу до інноваційної моделі зростання*/ В. І. Ландик// *Вісник Академії економічних наук України*. – 2008. - №1. – С.53-57.
3. *Економіко-правові теоретичні та практичні аспекти переходу економіки України на інноваційну модель розвитку: монографія.*/[О. П. Орлюк, О. Б. Бутнік – Сіверський, Н. М. Мироненко та ін.]; наук. ред. О. Б. Бутнік – Сіверський; Акад. прав. Наук України, Наук-дослід. ін-т інтелектуальної власності. – Київ : Лазуріт-Поліграф, 2010. – 416с.
4. Фісун А. О. *Роль функції інвестування інновацій в економічному зростанні*/А. О. Фісун// *Фінанси України*. – 2007. - №6. – С. 46-55.
5. Коровський А. В. *Еволюція людського фактору економіки та проблеми його формування: монографія*/А. В. Коровський. – К. КНЕУ, 2004. – 184с.
6. Кукурудза І. І, *Україна у світових процесах трудової міграції: монографія*/ І.І. Кукурудза, Т. І. Ромашенко.– Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2012. – 320с.
7. Можаровська Н. О. *Проблеми формування та реалізації національної інноваційної системи України*/ Н. О. Можаровська// *Часопис Київського університету права*. – 2010. - №3. – С. 203-206.
8. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. *Трудова міграція громадян України. Біла книга: монографія*/ О. У. Хомра, М. А. Ожеван, Т. П. Петрова [та ін.]; за ред. В. Я. Шибко. – К.:Київський університет, 2006. – 470с.
10. Романишин В., *Фінансування інноваційного розвитку економіки як чинник підвищення конкурентоспроможності України*/ В. Романишин// *Банківська справа*. – 2011. - №3. – С.21-30.

Стаття надійшла: 13.06.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф.. Дмитрієв І.А.

УДК 338.45 (330.656.2)

JEL Classification: M 11

ІНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ КАПІТАЛУ ПОРТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Брагарник О.О., старший викладач

Одеський національний економічний університет

Анотація. Становлення ринкових відносин, поява господарських структур різних форм власності та джерел фінансування, кардинальні зміни амортизаційної, інвестиційної та податкової політики держави - все це робить необхідним розробку нових підходів до організації відтворення капіталу портових підприємств і формування відповідного інституційного середовища.

Інституціональні умови формування відтворювальної системи портової галузі слід сприймати як сукупність правил і механізмів, що примушують суб'єкти господарювання до виконання цих норм. Відповідно і регулювання відтворення капіталу портових підприємств повинно спиратися на інституційний під-

хід через створення адекватного механізму, який можна визначити як сукупність способів регулювання та стимулювання відтворення капіталу, об'єднаних спільною метою, методами і спрямованих на досягнення ефективності.

На внутрішнє інституційне середовище підприємства найбільш істотно впливають фактори зовнішнього середовища, що безпосередньо пов'язані з регулюючими функціями держави, до яких відносяться бюджетна та податкова політика, механізми державного регулювання ринкових відносин, формальні і неформальні правила з регулювання окремих ринків, нормативно-правове середовище.

Формування сучасного інституційного середовища створить сприятливі умови для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у портову галузь, подальшої структуризації господарського комплексу. Коли інституційні умови носять системний характер, то це сприяє виникненню синергетичного ефекту. Так, у розвинених країнах інтереси як підприємця, так суспільства і держави виявляються ідентичними, збалансованими, що сприяє активізації підприємницької діяльності. Інституційні умови розвитку підприємництва та відтворення капіталу в Україні ще не представляється можливим охарактеризувати як системні.

Ключові слова: відтворення капіталу, портові підприємства, інституційне середовище.

INSTITUTION REGULATION OF THE REPRODUCTION OF CAPITAL OF PORT ENTERPRISES

Olga Bragarnyk, Senior Lecturer

Odesa National Economic University

Summary. The formation of market relations, the emergence of economic structures different ownership and funding sources, changes in amortization, investment and taxation policy - all these make it necessary to develop new approaches to the reproduction of capital port enterprises and formation of the institutional environment.

Institutional conditions of the reproductive system of port sector should be seen as a set of rules and mechanisms that force businesses to meet these standards. Accordingly, the reproduction of capital regulation of port enterprises should be based on institutional approach by creating an adequate mechanism that can be defined as a set of ways of regulating and stimulating reproduction of capital, united by a common purpose and the methods to achieve efficiency.

Domestic institutional environment gets the most significant impact from enterprise environmental factors that are directly related to the regulatory functions of the state, which include fiscal and tax policy, mechanisms of state regulation of market relations, formal and informal rules of regulation of certain markets, the regulatory environment.

Formation of modern institutional environment will create favorable conditions for attracting domestic and foreign investments, further structuring economic complex. When institutional conditions are systemic in nature, it contributes to a synergistic effect. Thus, in the interests of developed countries as a businessman, as a society and the state are identical, balanced, contributing to business activity. Institutional conditions for business development and reproduction of capital in Ukraine is not possible to be described as systemic.

Keywords: reproduction of capital, port enterprises, institutional environment.

Постановка проблеми. Становлення ринкових відносин, поява господарських структур різних форм власності та джерел фінансування, кардинальні зміни амортизаційної, інвестиційної та податкової політики держави - все це робить необхідним розробку нових підходів до організації відтворення капіталу портових підприємств і формування відповідного інституційного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти становлення і розвитку портового господарства України набули широкого розвитку в роботах багатьох вітчизняних вчених, а саме: В. Чекаловець, І. Олефір, О. Пустовіт [1], М. Примачов [2], О. Кібік [3] та інші.

Питання, пов'язані з інституційними можливостями регулювання відтворювальних процесів, розроблялися як вітчизняними, так і зарубіжними економістами. Зокрема, роботи Ю. Кіндзеровського [4], С. Щуріної [5] присвячені аналізу інституційних перетворень в сфері відтворювального процесу. Окремі характеристики інституційного середовища відтворювального процесу досліджені в працях В. Голяна [6], Г. Клейнера [7], Д. Нортона [8]. Проте, результати цих досліджень можуть лише частково використовуватися для удосконалення відтворення капіталу портових підприємств через неврахування специфіки, що властива підприємствам портової діяльності.

Невирішені складові загальної проблеми. Аналіз літературних джерел показав, що дослідженню інституційних можливостей регулювання відтворення капіталу, зокрема у сфері портової діяльності, приділено недостатню увагу. Недостатньо вивченими залишаються багато аспектів розвитку інституційного середовища відтворювального проце-

су, серед яких є визначення ролі та функцій держави у цій галузі, методи і форми регулювання відтворювальної сфери. У зв'язку з цим тема статті є актуальною.

Мета статті. Метою статті є дослідження інституційного середовища відтворення капіталу портових підприємств, а також визначення інституційних умов і функцій державного регулювання відтворювального процесу у сфері портової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика інституційних реформ показує, що інституційні перетворення не забезпечують автоматично ефективної організації відтворювального процесу, а найчастіше сприяють збереженню або навіть посиленню інерційності розвитку економічної системи, яка замикається на неефективних нормах [9].

Успішність здійснення відтворення капіталу портових підприємств визначається, насамперед, наявністю базових інститутів - державних і приватних, формальних і неформальних, економічних, соціальних і політичних, оскільки саме вони визначають характер та ефективність функціонування відтворювальної системи в цілому. Інституційні умови портової сфери діяльності слід розуміти як сукупність правил і механізмів, що примушують суб'єкти господарювання до виконання цих встановлених правил і норм [10]. Відповідно і регулювання відтворення капіталу портових підприємств повинно спиратися, насамперед, на інституційний підхід через створення адекватного механізму, який можна визначити як сукупність способів регулювання, підтримки та стимулювання відтворення капіталу, об'єднаних спільною метою, принципами, методами та спрямованими на досягнення ефективності.

Структуризація інституційного середовища відтворювального процесу може бути реалізована за просторовими або функціональними ознаками. З точки зору просторової ознаки можна виділити наступні інституційні середовища, в яких розгортається відтворення капіталу:

- Макроінституційне середовище, що регулює відтворення капіталу на рівні національного соціально-економічного простору.
- Мезоінституційне середовище, що регулює відтворювальні процеси на рівні регіональних систем.
- Мікроінституційне середовище, яке визначає відтворювальну діяльність портових підприємств та їх взаємодію [11].

Найважливішими інститутами, що формують зовнішнє інституційне середовище портового підприємства, в сучасних умовах є:

- інститут права, що регулює правові взаємовідносини, які виникають у процесі здійснення підприємствами портової діяльності відтворення капіталу;
- інститут ринку, який регулює взаємовідносини, що виникають між економічними агентами в процесі обміну товарами, послугами, ресурсами.

Практика показала, що реформування інститутів функціонування підприємств неможливо в рамках окремо взятих суб'єктів господарювання. Наявність відповідної інфраструктури та політика держави по відношенню до господарюючих суб'єктів є головними інституційними факторами, що визначають розвиток підприємств і ефективність відтворення капіталу.

Певні кроки на шляху інституціонального реформування сфери портової діяльності вже зроблено, зокрема прийняття Закону України «Про морські порти України» [12] та «Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року» [13] ознаменували початок створення правових умов для модернізації портової галузі. Однак, інституційне регулювання умов ефективності відтворювальної системи має носити комплексний характер. Тому необхідна також загальнодержавна програма, сполучена з іншими видами державної політики - зовнішньоекономічної, науково-технічної, соціальної та ін.

З факторів зовнішнього інституціонального середовища, що найбільш істотно впливають на формування внутрішнього інституційного середовища підприємства, слід виділити декілька різновидів середовищ, безпосередньо пов'язаних з регулюючими функціями держави - це бюджетна та податкова політика, механізми державного регулювання ринкових відносин, різні формальні і неформальні правила з регулювання окремих ринків, правове середовище. У компетенції держави знаходиться вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність, з метою зниження адміністративних бар'єрів та рівня корупції. Наявність навіть одного з цих факторів окремо значною мірою перешкоджає ефективному функціонуванню портових підприємств, а разом узяті, вони формують сукупність негативних інституційних умов здійснення відтворення капіталу.

Інституційне регулювання відтворювальної системи на державному рівні має зосередитися на створенні загальних сприятливих умов здійснення відтворення капіталу, які в цілому повинні утворити єдиний, комплексний, функціональний простір для ефективного відтворення капіталу як одного з ключових інструментів вирішення соціально-економічних проблем транспортної галузі в цілому та у сфері портової діяльності зокрема.

На основі вищесказаного можна сформулювати вимоги до ідеального інституційного середовища відтворення капіталу портових підприємств:

- наявність інститутів, що забезпечують достатню силу регулюючого впливу на економічні відносини, при цьому для забезпечення ефективної роботи організацій обов'язковою є наявність інститутів мікрорівня;
- інформаційна доступність для учасників трансакцій, що забезпечується на всіх інституційних рівнях;
- адаптивність інституційних середовищ нижчого рівня до змін інституційних середовищ більш високого рівня.

В сучасних умовах складаються особливі інституційні умови, за яких держава стає провідним суб'єктом відтворювального процесу. Тому забезпечення ефективності відтворення капіталу портових підприємств може бути досягнуто тільки за рахунок посилення економічної влади на основі реалізації соціально-економічних функцій держави. Слід погодитися з думкою І. Олейникової, що державу необхідно розглядати, з одного боку, як особливий інститут, наділений правом легітимного примусу для цілей регулювання ринкових процесів, а з іншого - як специфічний суспільний сектор відтворювальної системи, що активно бере участь у її функціонуванні [14].

Інституційне середовище державного регулювання відтворювального процесу являє собою сукупність традиційних, законодавчих та економічних умов, що визначають рамки поведінки учасників відтворювального процесу. Всі компоненти інституційного середовища відтворювального процесу являють собою правила, які мають формальний і неформальний характер і ґрунтуються на взаємному дотриманні зобов'язань між державою і підприємствами, підприємствами та громадянами. Для цього зобов'язання повинні відповідати реальним можливостям сторін.

Таким чином, забезпечення інституціональних умов розвитку сфери портової діяльності, як одного з основних факторів ефективності відтворення капіталу, є одним з найважливіших завдань державного регулювання відтворення капіталу. Так, до невирішених державою проблем, на нашу думку, слід віднести слабкий контроль за специфікацією прав власності на ресурси, що виражається в низькому ступені захисту прав власності та контрактів, що укладаються в сфері портової діяльності. Багато в чому, це є наслідком нерозвиненості судово-правової системи, наприклад, відсутністю в ряді законів механізмів їх реалізації, аморфністю формулювань, не виконанням законів, що стало причиною загальної правової незахищеності відтворювальної системи.

До недоліків роботи держави, на нашу думку, слід також віднести нестабільність системи формальних інститутів, яку, на перший погляд, можна було б виправдати трансформацією політичної та економічної системи в країні. Однак, при більш глибокому вивченні проблеми, стають очевидними недоробки в діяльності самої держави. У першу чергу, це технічні й політичні помилки, які мають місце при розробці та прийнятті документів. По-друге, сильний вплив на хід прийняття політичних рішень і розробку правової бази груп спеціальних інтересів, що зрештою часто призводить до необхідності заміни розроблених і прийнятих формальних інститутів на нові. Як відзначають економісти В. Мау й А. Волосатов: «Прибуток від «інвестицій» в лобіювання нормативного акта окупається набагато швидше будь-яких інших форм інвестицій» [15, 86]. Таким чином, саме держава стала творцем формальних інститутів, які за своєю суттю не відповідають інститутам ефективної ринкової економіки, і джерелом загальної нестабільності системи формальних інститутів в країні.

Висновок. Інституційні зміни є об'єктивною основою розвитку відтворювального процесу.

Для забезпечення розвитку відтворювальної системи головним організуючим елементом інституційної структури має виступати держава, яка бере участь у процесі відбору інститутів і одночасно виступає як інституційний інноватор. Виконання державою інституційних функцій, передбачає створення інститутів, що забезпечують ефективно відтворення капіталу. До таких слід віднести, насамперед, відповідні ринковій економіці інфраструктуру та нормативно-правову базу, які забезпечать функціонування і

захист інституту власності, а також формування податкового, амортизаційного і фінансово - кредитного механізмів.

Формування сучасної інституційного середовища створить сприятливі умови для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, буде сприяти подальшій структуризації господарського комплексу. Коли інституційні умови носять системний характер, то це призводить до виникнення синергетичного ефекту. Так, у розвинених країнах інтереси як підприємця, так суспільства і держави виявляються ідентичними, збалансованими, що сприяє активізації підприємницької діяльності. В Україні інституціональні умови розвитку підприємництва як в цілому, так і в сфері портової діяльності зокрема, ще не представляється можливим охарактеризувати як системні.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні дослідження напрямків інституційного регулювання відтворення капіталу портових підприємств.

Перелік посилань:

1. Чекаловець В.І. Реструктуризація портового господарства України: проблеми, принципи та основні напрями / В.І. Чекаловець, І.М. Олефір, О.Г. Пустовіт // *Економіст*. –2004. –№ 2. –С. 42-45.
2. Примачев Н.Т. Управление изменениями экономического потенциала морского транспортного комплекса [Електронний ресурс] / Н. Т. Примачев, А. Ф. Дмитриенко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. - 2013. - Вип. 43. - С. 57-61. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vetp_2013_43_12.pdf
3. Кибик О.Н. Предприятия портовой деятельности: развивается по системе / О.Н. Кибик, А.В. Кравченко // *Судоходство*. –2007. –№ 7-8 (120). –С. 45-47.
4. Кіндзеровський Ю. Інституціональні аспекти відтворення у контексті структурних трансформацій / Ю. Кіндзеровський // *Економіка України*. – 2007. – № 1. – С. 4 – 20, № 2. – С. 4 – 18.
5. Щурина С.В. Институциональные возможности влияния государства на инвестиционные процессы: дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Светлана Валентиновна Щурина. – Москва, 2004. – 178с.
6. Голян В.А. Проблеми формування інституціонального середовища національної економіки в умовах ринкових відносин / В.А. Голян // *Актуальні проблеми економіки*. – 2006. – № 5 (59). – С. 4 – 11.
7. Клейнер Г. Экономическое состояние и институциональное окружение российских промышленных предприятий: эмпирический анализ взаимосвязей / Г. Клейнер, Р. Качалов, Е. Сушко // *Вопросы экономики*. – 2005. – № 9. – С. 10 – 25.
8. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа / Д. Норт // *Вопросы экономики*. – 1997. – № 3. – С. 6 – 17.
9. Сизякина М. С. Асимметричность институциональной и технологической структур экономики: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. экон. наук: 08.00.01 / М. С. Сизякина М. С. – Ростов-на-Дону, 2010. – С. 3.
10. Илюхина А. С. Институциональная среда как условие совершенствования экономических отношений в малом бизнесе: дис. кандидата экон. наук: 08.00.01 / А. С. Илюхина. – Кострома, 2007. – 159 с.
11. Шапкин В.В. Институционализм как методология исследования образования / В. В. Шапкин, Н.В. Василенко– СПб.: РГП им. А.И.Герцена, 2005.
12. Про морські порти України [Електронний ресурс]: Закон України від 17 трав.2012р. No 4709 – VI (редакція від 11 серп. 2013р.). – Режим доступу: www.zakon.gov.ua
13. Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 лип.2013р. No 548-р. – Режим доступу: www.kmi.ua
14. Олейникова И.Н. Воспроизводственный процесс в системе региональной экономики: инновационная составляющая и механизм управления / Олейникова И. Н. – Ростов н/Д: Терра, 2004. – 462 с.
15. Мау В. Правовая база экономической реформы: проблема устойчивости / В. Мау, А. Волосатов // *Вопросы экономики*. – 1998. – № 8. – С. 86 – 92.

Стаття надійшла: 10.06.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф.. Дмитрів І.А.

